

A magyar postaügy történetéhez.

Írta :

Dr. Acsády Ignác.

Ha a jogász a jogélet, a katona a honvédelem, a tanár az iskolaügy szervezetében látja a népek szellemének kinyomatát, fejlődésében pedig a nemzet egész történetének visszatükröződését, úgy a postaügy ismerője hasonló joggal alkalmazhatja e szempontot a postaintézményre. Mint az állam többi intézvénye, ez is igen kiváló érdekeket szolgál s azért fejlődésében a nemzeti kultúrának legalább egyik mozzanata lép elé. Sőt a postaintézmény a többiek mellett fontosabb is, mint első pillanatra látszik. Keletkezése messze visszanyúl a multak homályába; létele már legkezdetlegesebb alakjában fejlettebb politikai és művelődési szükségletekre vall s az első összekötő kapcsok közé tartozik egyrészt az állam középpontja s annak exponáltabb tagjai, másrészt a különböző nemzetek közt. A béke vagy a háboru istenasszonyának adománya-e a posta, s fejlődését mi mozdította inkább elő: az egyes országok közt folyó kereskedelmi árucseré vagy a romboló hadjáratok vihára, az végre is mellékes. A postaintézmény minden nemzeti érdeket egyaránt szolgálni igyekezett már első, primitív formáiban s emellett kezdettől fogva hatalmas életerő, kifogyhatatlan fejlődési képesség rejlett benne. Terjeszkedett szakadatlanul s mindig újabb és újabb területeket vont be hálójába. Felhasználta az emberi szellem minden haladását; értékesítette a technika összes vívmányait; minden új fölfedezés kitágította az ő hatáskörét is s minden új találmányt a saját szolgálatába igyekezett vonni. Ma kiaknázza a gőzt és a villamos erőt, a hajózást és a vasutakat, sőt legújabbán már magához vonta a takarékpénztári intézményt is. Fejlődik, halad tehát folytonosan s fejlődésében csakugyan az egyes idők geniusának képe látható. Jelenleg hatalmas, messze szétágazó nagy szervezetté nőtte ki magát, mely ezer meg ezer embernek ad kenyeret és sok millió ember fontos érdekeit gondozza, szükségleteit elégíti ki.

E nagyszerű intézmény méltán sorozható a modern világ csodái közé s az emberi nem bámulatos haladásának egyik érté-

kes tényezőjét, de egyszersmind egyik legszebb eredményét láthatjuk benne. Közgazdasági, közművelődési, forgalmi és állampénzügyi mozzanatok és érdekek ölelkeznek ma ez intézményben s kölcsönöznek neki valóban első rangu jelentőséget. De e fontosságra nem egyszerre tett szert; századok folyamán, világrendítő események közt érlelődött nagygyá. Csakhogy már szerény kezdeteiben is magában hordotta későbbi nagysága csiráit; már akkor fontos állami szükségleteket szolgált s az ő fejlődésében e szükségletek időnkénti változása, fokozatos kibővülése lépcsőről lépésre szemmel kísérhető. El lehet mondani, hogy a postaintézmény századok óta egyik fokmérője, eddig talán nem is eléggé figyelemre méltatott mérlege a népek állami és gazdasági, anyagi és szellemi állapotainak és jelzője azok változásainak.

A magyar postaintézmény, legalább az, mely háromszáz esztendő örömében és bujában végig kísérte nemzetünket, eredetileg külföldi termék, idegen intézmény volt ugyan, de olyan gyorsan megvetette gyökerét a magyar talajban, annyira összenőtt a hazai viszonyokkal, olyan buzgón szolgált a állami és társadalmi érdekeinket, hogy történetének, fokozatos fejlődésének földerítése multunk, nemzeti kulturánk ismeretéhez igen becses adalékot nyújthat. A magyar postaügy történetének megírása teljes elismerést érdemlő vállalat tehát s kellően valósítva a leghálásabb feladatok közé tartozik. E célú tűzte ki magának *Hüberth* Károly terjedelmes művében,¹⁾ mely négy füzetben közrebocsátva, immár befejezett egész kép a közönség kezében van. Vállalatáról csak a dicséret és elismerés hangján nyilatkozhatom, noha mint első uttörő munka, kétségkívül ez is a kezdet nehézségeivel küzd s csak megnyitotta, de bizonyára be nem fejezte azon művek sorát, melyek a magyar postaügy háromszáz esztendő történeti fejlődését minden részletében földeríteni, megvilágítani lesznek hivatva. E fentartással azonban csak ismételhetem az elismerés fentebbi szavait *Hüberth* művéről. A szerző feladata minden nehézségével tisztában volt, midőn a komplikált és nagyarányú intézményt a történeti fejlődés folyamán igyekezett egész nap-

¹⁾ A postaintézet Magyarországon. Keletkezése, fejlődése és működése napjainkig. Irta *Hüberth* Károly m. kir. postatiszt, helyettes postafelügyelő Kőszegen.

jainkig élénk vezetni és jelenkori bonyodalmas, sokoldalú működését a modern közönségnek bemutatni. Buzgalommal, lelkiismeretesen járt el feladatában, melynek nagyságát kellő komolysággal fogta fel. Sokat tanult, kutatott, dolgozott, mielőtt könyvét megírt. Nem abban keresi feladatát, hogy egy pár német munkát kivonatoljon s az ekkép összehányt-vetett anyagból készült compilatio-félet hangzatos frázisokban új felfedezéskép vigye az olvasó elé. Sokat olvasott, sok anyagot gyűjtött, de amiért még inkább elismerést érdemel, az anyagot helyes rendszer alapján csinosan, elég élvezhető alakban tudta feldolgozni. Műve számot tevő, figyelmet, dicséretet érdemlő munka, mert fel van dolgozva s nem szárazon, formátlanul, élvezhetlenül adja az anyagot, de nem is csupán szakember számára készült; nem egyedül a postai intézménynél alkalmazottaknak akar a szolgálatban utbaigazítást, a rendeletek és szabályok tömkelegében vezérfonalat nyújtani. Hüberth egységesen feldolgozott munkát adott, melyben a statisztikai kimutatások vagy egyes rendeletek s más nyers adatok csak mellékesen némely állítások igazolásául, a szöveg fejtegetéseinek megvilágításául szerepelnek, míg különben az előadás egységesen és élénken halad előre s minden művelt ember érdeklődését ébren tarthatja.

E munkának van tehát belső becse, habár írója kétségkívül csakis mint postaügyi szakférfiú jöhet számba. A postaintézményt egész nemzeti kulturánk fejlődésével nem hozza kapcsolatba. Gazdasági jelentőségét ismeri ugyan, de még sem tett olyan széleskörű közgazdasági tanulmányokat, hogy annak ebbeli jelentőségét egész nagyságában földerithetné. Engem műve első sorban a hazai történetírás szempontjából érdekelt, hisz történeti alapon és fejlődésben adja elő egy fontos közintézményünk átalakulásait egész a jelenkorig. Módszere föltétlen helyeslést érdemel. El lehet róla mondani, hogy minél jobban közeledik korunkhoz, annál behatóbb, annál alaposabb és kilégítőbb lesz előadása, mert annál gazdagabb, annál teljesebb és többoldalú lesz a forrás-készlet, mely rendelkezésére áll s mely akár van kiadva, akár nincs, sokkal kényelmesebben hozzáférhető, mint a régibb anyag, melyből közléseit merítenie kellett volna. A XVIII. század elején végbement óriási politikai átalakulások után, a postaügyben is gyökeres változás állott be. Megszűnt a belhábo-

ruk romboló ideje. Mint minden belső intézmény, a posta is szabályszerűen, nagyobb rázkódtatások nélkül fejlődhetett. Szervezete megszilárdult, ügymenete, kezelése pontos szabályok szerint történt, eredményei gondosan elszámoltattak. Mindez a sokféle anyag lényeges részében megvan ma is s a szakember tudja, hol keresse; tudja hova kell fordulnia, hogy gyorsan teljes és tiszta képet nyerjen a régi viszonyokról. E mellett ez az anyag már olyan nyelven van írva, melyet nálunk minden műveltebb ember ismer. E nyelv, fájdalom, nem a magyar, de nem is a holt latinnyelv, melynek elsajátítását ma mástól, mint specziális »tudós«-tól igényelni alig lehet. Ez időszakot vagyis a szatmári béke utáni időket egész a jelenkorig, melyre nézve egyébiránt igen hasznavehető német irodalmi segélyforrások is kínálkoznak, Hüberth műve szépen és elég kimerítően, de mindenesetre nagyon tanulságosan tárgyalja.

Kevésbé mondhatni ezt a régibb századokról, melyekre a kutatást rendkívül megnehezíti az anyag szétszóródása. Alig van nagyobb levéltárunk, melyek egyes gyűjteményeiben becses és néha bő készlet nem kínálkoznék, de mégis sehol sincs olyan gazdagon, hogy egy bizonyos korszak postaügyi viszonyait teljesen földeritené. Ez anyag felkutatása és feldolgozása annyi időt igényelne, mennyivel egy ember nem rendelkezhetik. Nem is teszek Hüberth Károly urnak szemrehányást azért, hogy mint gyakorlati állásban működő hivatalnok, a levéltári kutatás nehéz és időt rabló, sőt gyakran hálátlan munkájára nem vállalkozott. A mit ő tett, az magában véve is dicséretet érdemel. Nagyban és egészben felhasználta a hazai történetirodalom közkézen forgó segédeszközeit. Átnézte a feldolgozott munkákat, melyek közül specziálisan tárgyával csak nagyérdemű tudósunk, Wenczel Gusztáv egy tanulmánya foglalkozik, míg a többi inkább mellékesen érinti néha a postaügyet. Buvárkodott okmánygyűjteményeinkben, tudósaink és az akadémia kiadványaiban s minden legcsekélyebb adatot értékesíteni igyekezett. A mit talált, az együttvéve nem sok ugyan, de ez nem az ő hibája. Őt bizonyára nem érheti a vád, hogy föl nem használta mások szorgalmának eredményeit, nem érheti a szemrehányás, hogy történetírásunk eddigi előmunkálatait számba venni elmulasztotta volna.

Felhasználta lekiismeretesen mindent, a mi számára irodal-

munkban kínálkozott. De ez egészben sem sok s minél régibb időre tér vissza, annál kevesebb az anyag is. Igen helyesen cselekedett tehát, hogy a legrégibb időkkel, melyek művelődési életét sok másban is még mindig sűrű homály borítja, gyorsan siklik át s műve tulajdonképen csak a szatmári békével kezdődik. De azért a XVI. és XVII. századra, főleg I. Ferdinánd király korától kezdve már jobban kiterjeszkedik. A külföldnek volt már akkor postaintézménye, mely bármi szerényen alakult, mégis csiráját képezte annak a nagyszerű és óriási hálózatú intézménynek, mely a modern népek háztartásában oly rengeteg munkát teljesít. Már akkor létezett, sőt terjedt és szilárdult a Taxisok postaintézete s 1530-ban Bécsset és Pozsonyt is összekapcsolta. Ez időtől, de különösen 1558-tól fogva a nagy kuruczháborúig, tehát valami másfél századon át, a királyi Magyarországon, mely hazánk mai területének akkor csupán egy részét, alig harmadát, a dunántúli megyék közül azokat, melyek Budától, Fehérvártól, Esztergomtól e fontos török végváraktól távolabb estek, valamint a dunáninneni s a felsőmagyarországi megyéket, sőt ezeket sem egészen ölelte föl, mindig működött, állandóan szervezett postaintézmény. Erről Hüberth nyújt ugyan némi felvilágosítást, de művének ezen része mégis sokkal inkább töredékes, semhogy további kiegészítést nem igényelne. Hüberth művét nem is annyira bírálni, mint általában méltatni s saját kutatásaim eredményével kiegészíteni e sorok célja. Évek óta keresve adatokat Magyarország XVI. és XVII. századi művelődéséhez, a postaügyre vonatkozólag szintén rengeteg anyag ment át kezeimen. A postaügy maga csupán mellékesen, mint a kor egyik kultúrtenyezője érdekelt ugyan s így a roppant anyagnak csak igen csekély részét használtam fel. De egyrészt ez is elég, hogy Hüberth művének e korszakot tárgyazó lapjai sok nem jelentéktelen adalékkal kibővítettessenek, másrészt lényegesen megkönnyebítheti a későbbi kutató munkáját, mert legalább megjelöli neki azon gyűjteményeket, hol bizonyos évekre igen gazdag és sokoldalú anyagot találhat.

A postaintézmény meghonosodását hazánkban nem az üzleti forgalom érdekei, hanem kizárólag közigazgatási és katonai szükséglet okozta. Minő rendkívüli akadályokba ütközött a XVI. század dereka felé még a legfontosabb hivatalos levelek elküldése

is, bizonyítja Rorario pápai nunczius, ki 1539-ben Budáról azt írja,¹⁾ hogy nehéz Magyarországon alkalmat találni levélküldésre. Azok, kiket ilyesmire használni lehetett: a Bécsbe utazó kereskedők, nem akartak rá vállalkozni s inkább titokban osontak el, nehogy egy-egy levél miatt bajba keveredjenek. A kormánynak tehát önmagának kellett közegekről gondoskodni hivatalos levelei és rendeletei szétküldésére. Az első vonal a bécs-pozsonyi, mely mint Hüberth mondja 1530-ban, midőn I. Ferdinánd király Pozsonyban országgyűlést tartott, a királyi udvar számára készült, mely azon mozgalmas időkben lehetőleg gyorsan igyekezett a külföldi hírek birtokába jutni. A másik postavonal katonai célból létesült; a német birodalomból hazánkba jövő segélyhad számára, mint Hüberth mondja, az élelmezési vonal mentén egész Esztergomig szerveztetett 1542-ben s a hadi posta jellegével birt. E vonal azonban már 1540-ben is fenállt,²⁾ s talán egyideig állandóan működött, ámbar ez nem bizonyos, mert meglehet, hogy az akkor Buda ellen működő királyihadak szükségleteire rögtönöztetett. Mathias de Taxis, a német birodalmi postákat megalapító család egyik tagja szervezte, ki a nevezett évben személyesen bejárta az egész vonalat, sőt a király megbízásából eljutott Ó-Budáig. Bécsujhelytől Esztergomig Komáromon át összesen hat rendes állomás volt, míg Komáromtól Győrbe a közlekedést egyszerű küldöncz közvetítette, ki minden utért egy rénes forintot és 15 krajczárt (egy magyar forintot) kapott. De Esztergom csakhamar török kézbe jutott s ezzel a postavonalnak nemcsak végállomása elveszett, sőt úgy látszik néhány évre az egész szervezet megszűnt.

De már 1555 körül mindenesetre ismét volt hazánkban posta, habár végállomása már nem Esztergom, hanem Pozsony volt. Ferdinánd király az említett évben utasítja a kamarát,³⁾ hogy Paar Péter pozsonyi postamesternek, ki eddig csak két lovat tartott, mely azonban nem elég s egy harmadik is szükséges, e három ló eltartására a közjövedelmekből havi 24 rénes forintot fizessen. Ez 1559. február 25-ig mindenesetre fizettetett is. E nap a magyar postaügy történetében bizonyos figyelmet érdemel.

¹⁾ Századok 1877. 13. lap.

²⁾ Archiv für Oest. Gesch. XXII.

³⁾ Orsz. Lev. Benignae Res.

Petrus de Paar, az eddigi pozsonyi postamester a király engedélyével és megbízásából akkor léptette életbe a szélesebb körű s Pozsonytól az ország északkeleti széléig terjedő postaintézményt, mely sohasem szűnt meg többé s a mai fenálló nagyszerű intézmény csiráját képezte. Tervei engedélyezése már 1558-ban megtörtént s Hüberth szerint az új postaintézet nálunk ezen év október elején kezdte meg működését. Én azonban úgy találtam, hogy ez csak 1559. február 25-én történt.¹⁾ Addig Paar mindig csupán három lóra kapott havi 24 rénes frtot — magyar pénzben 19 frt 20 drt. — Ellenben az említett naptól a kamara különböző részletekben a felállított postahivatalok költségeire 1559. folyamán magyar pénzben 3005 frt 80 drt, a postavonalon kívül eső szállításokért pedig külön 81 frt 54 drt fizetett neki. Ez időtől fogva a posta állandó intézmény Magyarországon s egyre szorosabb szerves kapcsolatba jut a többi állami vagy ama korának jobban megfelelő kifejezést használva, királyi intézményekkel. Ez időtől kezdve már rengeteg anyag maradt reánk,²⁾ melyből az, ki speczialisan e feladatnak akarja magát szentelni, minden phasisában megismerheti s megírhatja az intézmény történetét.

Az új postaintézmény évi szükségleteire nézve Hüberth műve csak Paar főpostamester azon adatát közli, hogy 1558-tól 1574-ig tehát tizenhét év alatt a költség összesen 78,256 forintot tett. Benne van-e az összegben azon évi járulék, melyet a királyi kamara Paarnak fizetett, az nem tűnik ki. De a kamara számadásai szerint e járulék évről-évre az akkori viszonyokhoz képest

¹⁾ Ezt a kamara 1559-ki számadása félre nem érthető módon megmondja: *Ad rationem solutionis salarii postarum S. C. Mattis passim per Hungariam collatarum 25. Febr. incepta stb. Januárra és február 25-ig pedig azt mondja: ante inceptam hanc solutionum universal. Nemz. Múzeum Fol. Latin 921. V.*

²⁾ Annak, ki a tárggyal behatóbban ohajt foglalkozni, az alantabb külön idézett forrásokon kívül főleg a következőkre hívom fel figyelmét: 1. A pozsonyi és szepesi kamarák évi számadásaira az Országos Levéltárban és a Nemzeti Múzeumban; minden év kiadásaiban ott szerepel a postára szükséges költség; 2. A posták csomagára a Nemz. Múzeum pénzügyi iratai közt. Itt töméntelen érdekes és részletes számadás és sok más fontos adat van a magyar posták XVI—XVII. századi történetéről; 3. a Nemzeti Múzeumban a Fol. Lat. 932. számú kimutatásra, mely a XVI. század ötvenes és hatvanas éveire vonatkozik s valami husz éven minden egyes postamester nevét és fizetését feltünteti.

elég jelentékeny összegben fizettetett, még pedig közvetlenül az ő kezeihez. Így például 1566-ban ¹⁾ Paar a maga személyére s a többi postamesterek illetményei fejében 3168 frtot kapott. Ugy látszik, az előző évben állítottatott fel Petronell városában és Jarendorf faluban öt lóval és 32 forint havi költséggel postahivatal, mely szintén az ő ügyköréhez tartozott, továbbá Mosonyban és Eöttövényben négy lóval. Mindezek költségeit szintén a kamara fedezte. 1576-ban Paar az utóbb említett négy állomás költségein kívül évnegyedes részletekben már 4080 forintot ²⁾ kapott. Meglehet, hogy e fizetés nem fedezte az összes szükségletet, főleg miután nem is pontosan eszközöltetett. Csak-hogy a hátralék nem a főpostamestert, hanem a mi nagyon fontos és figyelmet érdemel, közvetlenül magát a kincstárt, vagyis legfőbb közegét a királyi kamarát terhelte. A kamara már kezdettől fogva rendes királyi tisztviselőknek, nem pedig a főpostamester közégeinek tekintette tehát a postamestereket s államhivatalnoki jellegök azzal nyert szembetűnő s kétségbe nem vonható kifejezést, hogy a postaügy éppen úgy állandóan be van kebelezve a kamara ügykörébe s ép oly állandóan szerepel számadásaiban, mint például a harminczadügy. A postamestereket a kamara tehát egyszerűen a többi köztisztviselők rovátába foglalta be. Ez bizonyára nem véletlenből vagy tévedésből történt, hanem azért, mert a kamara a postát állami ügynek, tisztviselőit államhivatalnokoknak tekintette. Nálunk tehát a magyar postaügy nem a külföldinek mintája és analogiája szerint fejlődött. Nem olyan intézmény volt, melyet a király nagy kiváltságokkal és pénzbeli segélylyel látott el, mely azonban lényegileg magánvállalat volt, mint például ma egy kamatbiztosítást élvező vasut. A magyar posta kezdettől fogva állami jelleggel bír s téves a nézet, melynek Hüberth kifejezést ad, mintha a postaügy feletti rendelkezést a királyi kamara (ez nem igen viselte az udvari nevet, mert az udvari kamara császári intézmény volt s Bécsben székel az udvar mellett) csak a XVII. század második felében ragadta magához. Maga az ujjaszervezett királyi kamara csak pár évtizeddel volt idősebb intézmény, mint a posta. Ő is csak lassan szilárdult meg, de kezdettől fogva nyilatkozott benne a

¹⁾ N. Múzeum F. L. 920 : VIII.

²⁾ Ugyanott 920 : IX.

törekvés, hogy hatáskörét minél inkább kiterjessze. A postával szemben sem egyszerre sikerült az, de mégis már kezdettől fogva függésbe igyekezett azt hozni magától s mindinkább nagyobb sikerrel. Ugy látszik a XVI. század végén a posta államosítása nálunk már befejezett tény volt. Ez okozta, hogy a király által a Paar-családnak adott 1624-ki privilegium Magyarországra nézve hatástalan volt, legalább semmi nyoma sincs hatásának, a kamara számadásai pedig a postaügy állami jellegéről tanuskodnak.

Hogy az államtól járó rendes évi fizetésen kívül a postamestereknek más jövedelmök vagy a postaintézménynek saját bevétele lett volna, az bizonyos ugyan, de bizonyos az is, hogy e bevétel sokáig igen szerény s számot nem tevő lehetett. Hogyan használta akkor a nagy közönség a postát, arra nézve Hüberth műve sem nyújt felvilágosítást s én is igen kevés adatot találtam, de kétségkívül külföldi analogiára itt sem szabad hivatkozni. Az az okoskodás sem helyes, hogy mivel a XVI. és XVII. században az emberek igen-igen sűrűen leveleztek, a posta portójövedelmei is jelentékenyek lehettek. Igaz, hogy szertelenül élénk volt amaz időben a levelezés, de az is bizonyos, hogy nem a posta közvetítésével történt. Azok a »sok cito«-s levelek, melyek amaz időkből tömegesen ránk maradtak, rendesen nem a posta útján kerültek a czimzettek kezébe; azokat még a régi patriarchalis módon szolgák, jobbágyok, a falusi birák vagy utasok közvetítésével továbbították. De kétségtelen, hogy a levélforgalom egy csekély hányada mégis a posta kezébe jutott. Csak-hogy ez nem sok jövedelmet hozhatott, ámbár a porto roppant nagy volt, a mint azon egyetlen adat, melyet három évi kutatásaim közben egyáltalán találnom sikerült, mutatja. Egy számlában, ¹⁾ melyben Thurzó Ferencz gyermekeinek gyámja részletezi 1576—78-ki kiadásait, előfordul a következő két tétel: a privigyei postán 1576. ápril 30-án feladatott és Bécsbe szóló levélért 2 frt 50, aug. 6-án ugyanott és ugyanoda más levélért 2 frt 40 dn. A költség tehát az akkori bérekhez viszonyítva tetemes volt s így ez is visszatarthatta a közönséget az új intézmény nagyobb arányu igénybe vételétől. Igen gyakran megtörtént,

¹⁾ Országos Lev. Lymbus III. 5 csomag.

hogy ha valamely ur vagy város hosszabb utra elküldte egyik alantás tisztjét, mint ezt egyébiránt Hüberth is jelzi, akkor sem adott neki egy forint költséget. Jellemzően világítja meg az akkori viszonyokat egy másik adat, melyet a postai személyszállításra nézve találtam. 1567-ben a kamara egyik hivatalnokát postán küldötte Bécsbe. Az illető, mint számlája ¹⁾ igazolja, ételre, italra és különböző borra valóra összesen véve sem költött egy fél forintot, míg a Pozsonyból Bécsbe Petronell és Fisamend állomásokon át fizetett postai fuvarbér 3 tallért tett oda és ugyanannyit vissza. Egy postai utazás tehát gyors volt ugyan, de egyszersmind fölötte költséges s ez teszi bizonyossá, hogy a magánközönség, mely sem leveleivel, sem utazásában valami nagyon nem sietett, ez intézményt évtizedeken át kevésbé vette igénybe s így annak saját bevétele is csekélyre ment. Mindenesetre azonban az állam e jövedelmet sohasem önmaga számára foglalta le, hanem az illető tisztviselőknak engedte át, mert ilyes bevételnek sehol a legcsekélyebb nyoma sincs az állam különböző pénzügyi kimutatásaiban.

Mivé fejlődött ez intézmény a XVI. század végén, melyek voltak szükségletei, állomásai, tisztviselői, minő nehézségekkel kényszerült küzdeni, azt igen élénken világítja meg egy kimutató ²⁾ az 1599. év postaszükségleteiről. Azon időben királyi főpostamesteri ranggal Pompejus de Paar állt az egyetemes magyar postaügy élén. A kamara ő általa ellenőrizte a gépezet működését, közvetlenül vele érintkezett, neki fizette — de nagyon rendetlenül — az egyezményileg megállapított évi járulékot, ő viszont a pénzt az alája rendelt hivatalok közt a lovak száma szerint osztotta szét. Az említett évben a járulék a régibb hátralékkal összesen 10,053 frt 25 drt tett. De a kamara csupán 3989 frt 9 drt fizetett neki úgy, hogy a hátralékos összeg 6064 frt 16 drt tett. Minthogy Paar rendetlenül kapta a pénzt, természetesen ő is rendetlenül fizette a többi közegeket s például némely postamesternek még 1596-ra is volt követelni valója. A postavonal következő volt:

Fischamend; postamester Wollzogen Kristóf; évi illetménye három lóra 230 frt 40 dr.

¹⁾ N. M. Posták csomagja.

²⁾ N. Múzeum Hadügy VI csomag.

Győr; postamester Josephus de Taxis; évi illetménye három lóra 230 frt 40 dr.

Komárom és *Bátorkeszi* állomások egyesítve voltak Ungspeck György postamester kezén, ki 6 lóra 460 frt 80 drt kapott.

Galgócz és *Tapolcsány* állomások szintén egyesítve voltak Langsdorfer Henrik kezén, ki 4 lóra 307 frt 20 drt kapott.

Privigyé és *Veszternicz* állomásokat Leo György vezette s 4 lóra 307 frt 20 drt kapott.

Rudna, *Zsámbokrét*, *Nocsoba* és *Bertot* kis állomások lehetek, mert a négynek együttvéve csak egy postamestere: Gaffor Markus Antonius volt, ki 6 lóra 460 frt 80 drt kapott.

Rózsahegy és *Szentmiklós* állomásokat Laurentius János *Landperg* és *Gaiba* állomásokat Gruber Jeromos, *Küssendorf* és *Löcse* állomásokat Hoffer Mihály postamester kezelte. Mindegyik négy-négy lovat tartott s ezért évi 307 frt 20 drt kapott.

Siroka állomásnak Schwabowszky Márton volt postamestere s két lóra évi 112 frt 80 drt kapott.

Kassán Wollzogen András volt a postamester s három lovat tartott évi 230 frt 40 dr fizetésért.

Végül *Pozsony*, *Cseklész*, *Schattain*, *Farkashid*, *Ripna*, *Eperjes* és *Somos* állomásokat maga Paar látta el 15 lóval, melyhez országgyűlés vagy táborozás esetére még két rendkívüli lovat volt köteles tartani s azért összesen 3239 frt 28 drt kapott.

E részletek a magyar postaügy története szempontjából mindenestre jellemzők s több figyelemre méltó körülményt világítanak meg. A magyar hálózat középpontja Pozsony volt; onnan indult a vonal egyrészt Bécsnek, másrészt Komáromnak s a Vág völgyén át Kassának és Eperjesnek, melyek az ország e vidékén a postavonal északi és déli végpontját képezték. Ellenben a dunántuli megyékben nem volt többé postaállomás, vagy ha volt, osztrák igazgatás alatt állt, mint viszont a fischamendi még a pozsonyi főnökség alá tartozott, s a moson-eöttövényi állomás, melylyel régebben találkozunk, csak a későbbi évek magyar számadásaiban tűnik fel ujólag. Az intézmény tisztí karáról a fentebbi részletek szintén érdekes tájékozást adnak, amennyiben határozottan megmondják, hogy a személyzet azon időben még egyáltalán nem volt magyar; nemzetiségre semmiestre sem volt az, de még honosságra sem, mert a Wollzogenek,

Taxisok mindenesetre idegenek voltak s a postánál csak épen úgy szolgáltak, mint például a külföldi tisztek a hazánkban állomásozó császári hadseregnél. A magyar kisnemesség a XVI. század végén, noha tömegesen szolgált a polgári adminisztráció minden ágában, a postától még teljesen távol tartotta magát. A tisztikar külföldi import útján egészítettet ki, de nem azért, mint ha maga az intézmény is idegen, a magyar államszervezetel szerves kapcsolatban nem álló lett volna, hanem azért, mert a postakezelés speciális szakismereteket igényelt, másrészt a főnök külföldi levén, hihetőleg tervszerűen oda hatott, hogy a tisztikarban szintén az idegen elemet tartsa tulsúlyban.

A következő század első éveiben a postaügy valami lényegesebb átalakulást nem szenvedett. Siroka állomást megszüntették, Szent-Miklóst, melynek addig Rózsahegygyel közös postamestere volt, 1603-ban önállósították s mint új állomás, Korithna szerepel a kimutatásban. A hálózat összes szükséglete az 1601—5. években ¹⁾ 14.864 frt volt, melyből a háborus viszonyok folytán a kamara csak 9883 frt 54 drt tudott kifizetni, 4980 frt 46 drral pedig adós maradt.

Az a hatalmas mozgalom, mely ez időben Bocskay István vezetése alatt hazánkon átviharzott, mint mindenre, úgy legalább közvetve a postaügyre is mély hatást gyakorolt. Lényegesen meglazította a királyi Magyarország északnyugati és északkeleti részei között a kapcsolatot. Ez utóbbiak közigazgatási tekintetben külön váltak és majdnem egészen önálló legfőbb központi közeget kaptak a Kassán vagy Eperjesen székelő szepesi kamarában, mely régen azelőtt, még Miksa király idején szerveztetett ugyan, de csak a Bocskay-mozgalmak alatt és következtében vergődött igazi jelentőségre. Ekkor lett a tizenhárom — néha több — északkeleti megyére nézve épen oly önálló legfőbb hatóság, mint a pozsonyi kamara, a dunáninneni és tuli megyékre. A királyi Magyarország ennek folytán közigazgatási tekintetben két részre osztatott s hogy a posta mennyire az állami intézmények közé tartozott, azt a legjobban bizonyítja azon tény, hogy ő is épen úgy kettészakadt, mint az adó- vagy harminczadügy s egyik része a pozsonyi, a másik a szepesi kamara főha-

¹⁾ A kimutatás N. Múzeum Hadügy IV. csomag.

tósága alá került. Az az egységes szervezés, mely a hűbéri viszony alapján álló külföldi postánál, mint magánintézménynél mutatkozik, nálunk teljesen hiányzik, noha a Pozsonyban székelő országos főpostamester hatásköre a szepesi kamara felügyelete alatti hivatalokra a belső kezelést illetőleg tovább is fennmaradt.

A szepesi kamara területének postahálózata 1610-ben már nemcsak külön volt szervezve, hanem igen lényegesen ki is bővítettett s Szatmárig terjedt. Állomások voltak: Kassa, Szinna, Vilmán; Tályá, Tokaj, Keresztur; Kálló; Bátor; Vada, Majtény, Szatmár; Eperjes, Somos; Bártfa vagyis tizennégy állomás hét postamester alatt. A kincstár a nagy állomásokon három, a kis állomásokon két ló tartását fizette s a szepesi kamara e czimen 1610-ben 2087 frt 40, 1611-ben 2320 frt és 1612-ben 2246 frt 84 drt költött. ¹⁾ E szervezet megmaradt, míg Kassa a hét vármegyével Bethlen Gábor fejedelemnek át nem engedtetett. Hogy a postaintézménnyel akkor mi történt, azt nem tudom. De azon egyetlen számadásban, mely ez időből fennmaradt, az 1624-kiben, ²⁾ a postáról csak annyi említettik, hogy a kassai postamesternek 172 frt 80 drt fizettek.

Igen nevezetes a magyar postaügyre nézve az 1633-ki év. Akkor a hét megye már visszakerült a király kezére, ki elrendelte, hogy a postamesterek illetményei leszállíttassanak s velök új alku köttessék. Mindkét kamara megfelelt a királyi rendeletnek s az új kimutatás királyi szentesítéssel a mondott év április 11-én érvénybe lépett. Ebben a szepesi kamara területén az illetmények ³⁾ következőleg állapították meg: A kassai postamester helyben öt lovat tart s mindegyikért havi hat forintot huz; négy fiókállomásán tart 8 lovat s mindegyikért öt forintot kap s összes illetménye negyedévenként 210 frt. A löcsei postamester két lovat tart, havonként mindegyikért 6 frtot kap s két fiókállomáson 4 lovat à havi 4 frt. Negyedévi illetménye 96 frt. Ugyanannyit kap hasonló kötelezettség fejében az eperjesi postamester. A tokaji két lovat tart à 6 frt s negyedenként 36 frtot kap. Ugyanannyit

¹⁾ Az évi számadások N. Múz. F. Lat. 914: I. II. III.

²⁾ N. Múzeum.

³⁾ A havi kimutatás Országos Levéltár. A kamarához int. lev. 1630—39. B. csomag.

kap Szatmár, míg Keresztur, Kálló, Báthor, Vada két-két lovat, a 5 frt kapnak s így mindegyiköknek három óra 30 frt jár. Az összes szükséglet tehát évnegyedenként 594, évenként 2376 frtra ment, mely a régibb limitatiohoz képest, midőn ugyane célra 3076 frt kellett, évi 696 frt megtakarítást képviselt a szepesi kamarára.

A pozsonyi kamara területén levő postahálózattal a szepesi kamara területén levő az országos főpostamester (supremus Magister Postarum per Hungariam) személyével állt kapcsolatban. Mikor szerveztetett ez állás s választatott el a pozsonyi postamesterségtől, mely egyébiránt mindig a legnagyobb és legélénkebb állomás maradt, mert Pozsonyban összpontosult az egész politikai élet, azt nem tudom. De bizonyos, hogy néha a két állás el volt egymástól különítve. Így 1643-ban Ekker Lukács volt a főpostaigazgató s fizetését szintén a pozsonyi kamarától huzta. Az említett évben 139 frtot kapott, mi azonban nem egész évi illetményét tette. Ugyanakkor a pozsonyi postamester Serpente Ferdinánd volt s 758 frt 40 drt kapott. A pozsonyi postahálózatba tartoztak: Cseklész, Saárffő, Lencsér, Soporni, Tardoskedd, Galgócz, Ripnya, Tapolcsány, Bajmócz, Rudna, Rózsahegy, Szent-Miklós, Hainburg, Jarndorf, Moson, Öttövény és Győr. 1643-ban ¹⁾ a pozsonyi kamara postai célokra összesen 5614 frt 55 drt fizetett. 1548-ban Angriano Tamás volt az országos postamester, de Serpente Nándor halála folytán a pozsonyi postamesterséget is ő vitte s ez évben összesen 1482 frt 20 drt kapott.²⁾ A fizetést illetőleg a két kamaránál egyre nagyobb rendetlenség mutatkozik. Így például 1650-ben a fentebbi járulékból a szepesi kamara csak 999 frt, 1651-ben a pozsonyi csak 3436 frt 80 drt, 1653-ban a szepesi csak 1194 frtot, 1660-ban a pozsonyi csak 1542 frtot fizetett ki. 1662-ben a szepesi kamara kissé jobban megembe-relte magát s ez évben még is 2453 forint 60 drt, sőt 1663-ban 3058 frt 80 drt ³⁾ fizetett. E rendetlen fizetést azonban nem a kamarák rendetlensége, hanem egyszerűen a kincstár szegénysége okozta s midőn később a német kormányzat, a gubernium installáltatott Magyarországon, ez sem tudott pontosságot hozni

¹⁾ N. M. F. Lat. 962.

²⁾ N. Múzeum egy kimutatása.

³⁾ Különböző számadáskönyvekből.

a fizetések teljesítésébe s például 1675-ben a pozsonyi postakerület részére csak 1372 frt 80 dr utalványoztatott ki. Egyébiránt meglehet, hogy ez időben a szükséglet sem volt nagyobb, mert a belháboru szétszakította a postahálózatot s egy számadás,¹⁾ melyet a kamara 1679. nov. 6-án készítettett, csak a következő állomásokról tesz említést: A főpostamester Pozsony évi 528, a cseklészi postamester (3 lóval) 150 frt 60 dr, a sassini ugyanannyival, a gerencséri (5 ló) 249 frt 60 dr, a német-jarndorfi, mosoni, eöttövényi (2—2) ló egyenként 96 frt, s így az összes évi szükséglet 1,372 frt 80 dr, vagyis épen annyi, mint a mennyi 1675-ben tényleg kifizettetett. Hogy a pozsonyi kamara területének többi állomásaival mi történt, arról az eddig átkutatott iratok nem adnak tájékozást. Csak az bizonyos, hogy 1679-ben az említettekén kívül kétségkívül volt még Győrben is postamester 144 frt fizetéssel.

Kutatásaim a Buda visszafoglalását megelőző évekké véget érnek. A mily gazdagok az itt közölt adatok, de még inkább a források, melyekre utaltam, a magyar postaügy külső történetének és költség-szükségleteinek megvilágítása szempontjából, oly hiányosak a magyar postaintézmény belső szervezetét, működését, szabályzatait, saját jövedelmeit, a portotételeket stb. illetőleg. E tekintetben igen kevéssel egészíthetem ki Hüberth művét, mely szintén kiemeli, hogy ez időből minderről keveset tudunk. Itt egyelőre csak külföldi analógiák után indulhatunk s nagyon valószínű, hogy a külföldi, főleg ausztriai postarendtartások hazánkban is elfogadtattak, mert nem találtam nyomát, hogy a kamara ilyenekről is gondoskodott volna. De a magyar hatóságok a postaintézmény ily irányu befolyásolásáról sem mondtak le egészen. Midőn 1649 szeptember második felében az országos főpostamester szemleutjában Bajmóczra érkezett, az épen ott időző nádor, gróf Pálffy Pál maga elé rendelte s útja eredményét, valamint a posták rendét és állapotát tudakolta tőle. A főpostamester azt felelte. »hogy a mely helyen fogyatkozások voltak volna is, azokat postamesterek által remédiáltatta s magunk is tapasztalhatóképen vesszük eszünkbe — írja a nádor szept. 21-én a pozsonyi kamarának — hogy csak máris két-há-

¹⁾ Országos Lev. A kam. int. lev. 1670—79. K. csomag.

rom nappal előbb járnak a levelek, hogysesem annak előtte.« Azt is elmondotta a főpostamester a nádornak, hogy a postamesterék a fiókhivatalokat megrövidítik, mert a hivatalos havi 4—5 frt helyett egy lóra csak 3 frtot adnak nekik s a mi kurirpénzök jön, annak a felét. A nádori beavatkozásnak a postaügybe később is találtam nyomát. Mikor gróf Wesselényi Ferencz nádor 1663-ban több convocatus urakkal Sopronban időzött, leveleiket Pozsonyból oda akarták hozatni. A nádor tehát Gátán filialis postát állíttatott s szept. 3-án felkérte ¹⁾ a kamarát, utasítsa a pozsonyi postamestert, hogy a leveleket oda indítsa. Végül még az is figyelmet érdemel, hogy a XVII. század folyamán a postaszemélyzet nagy mérvben elmagyarosodott s a legtöbb hivatalnok az alsóbb nemesség sorából került ki. A közönség a század folyamán szintén sokkal nagyobb mértékben vette igénybe a postát levél- és csomagszállításra, de főleg utazásra úgy, hogy ez időben a posta saját bevételei is lényegesen szaporodtak.

Meg kell állapodnom a magyar postaintézmény ezen első gyermekkoránál. A ki további fejlődése iránt érdeklődik, azt Hüberth művére magára utalom, mely minél inkább közeledik korunkhoz, annál gazdagabbá, bővebbé, több oldaluvá válik s külső történetében, valamint belső működésének és nemzetközi mozzanatainak minden részében érdekesen világítja meg azt a hatalmas szervezetet, mely már 1885-ben 1662 tisztviselőt és 2100 altisztet és szolgát foglalkoztatott s óriási forgalma útján másfél milliónál többet jövedelmezett az államkincstárnak.

¹⁾ Levele Orsz. Lev.